

10. Benátske renesančné maliarstvo

Vďaka svojim trvalým vzťahom k Orientu ostávajú Benátky dlho verné byzantskému umeniu. Vládne tu silná gotická tradícia, ktorá tu prežíva až do polovice 15. storočia Benátskej republiky sa darilo vychovať a pritiahnuť veľa vynikajúcich tvorcov, pričom väčšina z nich doslova žije v meste a natrvalo sa tu aj usádza.

Na sklonku 15. storočia je skutočná moc v rukách rady desiatich, čo je úzka vrstva aristokracie, ktorej moc stála na tajnej sieti informátorov a tak všetky pokusy ohrozujúce vnútornú bezpečnosť boli včas zmarené. Vládol tu však pokoj, ktorý posiloval obchodné vzťahy a rušný život v meste /veľa Nemcov a Turkov/. **Benátky žijú v slobodnom ovzduší, aké v iných častiach Taliansku nepoznali**

Vláda podporuje pokoj, ten zasa obchod a hospodárske bohatstvo, čo má nakoniec vplyv aj na umenie. Podmienky neposkytujú len možnosť bohatej zmyslovej skúsenosti, ale aj značnej finančnej odmeny. Republika, veľké náboženské bratrstvá a školy horlivo podporujú umenie a tým nahrádzajú súkromné mecenášstvo, ale aj jednotlivci ustavične objednávajú a kupujú veľa náboženských diel a oltárov.

Benátski maliari nepoznajú antické maliarstvo, svoju inšpiráciu hľadajú v láske k ľudskému životu v krajinách žiariacich svetlom a v slobodnej kráse. Od polovice 15. storočia sa benátske maliarstvo pomaly zbavuje pút pravidiel byzantského umenia

Prvými veľkými maliarmi benátskej renesancie sú bratia **Gentile a Giovanni Belliniovc**

- v ich dielni pri chráme sv. Marca pracuje aj mladý **Giorgione**, neskorší **Tizianov učiteľ**
- boli **oficiálnymi maliarmi Benátskej republiky** dostávali teda významné zákazky
- Gentile je vyslaný do Orientu – odvtedy na jeho obrazoch minarety, na hlavách ľudí turbany
- maliar **Andrea Mantegna** – švagor bratov Belliniovcov

Vittore Carpaccio – maliarom obchodníckych bratstiev – v dielach množstvo postáv kypiacich životom, v pozadí mestá, budovy týčiace sa na vysokých skalách nad vodami, more, kanály

Antonello da Messina – sicílsky umelec priniesol sem celkom novú techniku olejomaľby

- jeho tváre odhaľujú tajomné duše modelov – individualizácia portrétu, verné podanie črt
- samotársky umelec, putujúci z miesta na miesto, no svoj talent rozvíja naplno práve v Benátkach
- Vlastná podobizeň – jasne rozoznateľný vplyv flámskej školy, vážnosť a rozhodnosť v mužnej tvári

Benátska maľba by pravdepodobne stagnovala, nebyť geniálneho umelca, ktorý maľuje bohaté a slobodné renesančné Benátky, odvážne bez zvyčajných stredovekých príkras:

GIORGIONE

- bol synom vidieckeho šľachtica z Benátskych Álp. Umrel v Benátkach vo svojich 33 rokoch na mor
- o jeho osobnom živote vieme len veľmi málo, čo napísal Vasari
- **pravdepodobne bol ako umelecky, tak aj filozoficky všestranne vzdelaný**
- miloval život, krásne ženy a hudbu, svojou milou povahou si získal veľa priateľov
- keďže svoje diela nesignoval, je veľmi obtiažne zistiť, čo presne namaľoval on a čo iní maliari
- zo začiatku ho ovplyvnila rada umelcov, ako Giovanni Bellini, Carpaccio, Leonardo, Mantegna
- jeho prínosom je **osobitý štýl sfumata**, ktoré robí svetlá a tieň živšími, pôsobivejšími
- **moderné pochopenie krajiny**, ktoré z nej vytvára súčasť motívu – má svoju dušu
- už to nie sú len ilustračné krajinky, ale krajiny pulzujúce životom a citom
- **prevažuje u neho myšlienka nad formou, usiluje sa prekročiť všetky medze logiky**
- preto sa dá ťažko upresniť, čo jeho plátna znamenajú a určiť ich námiet
- ako prvý vedel v portrétoch **tlmočiť chvenie ľudskej osobnosti** /neskôr u Tiziana a El Greca/

oltárny obraz pre Sant Liberale – Tróniaca Madonna so sv. Františkom a Liberalom

- tradičné postavenie figúr pod baldachýnom ustupuje postaveniu, vychádzajúcemu z krajiny
- krajina tu teda dostáva úlohu, ktorú pred tým nepoznala

Odpočívajúca Venuša – krajina sa stáva všezahrňujúcim základom – nie je už len doplnkom samotnej témy, pri postave Venuši pokus o subjektívne, individuálne črty

Traja filozofovia – má obtiažne preniknuteľný význam – doteraz sa na ňom odborníci nezhodli – má silný mravný náboj, buď ako symbol troch období ľudského života alebo skutočne 3 filozofi

Búrka – príroda tu má prvý krát moc, ktorá môže zasiahnuť do života človeka

- postavy nemajú nijaký logický vzťah ku skutočnosti, ako si ich vyložiť?
- príroda tu pôsobí dojmom bezradnosti a bezmocnosti, presne ako postava matky, akoby boli hračkou v rukách besných živlov

Koncert v prírode – akýsi intelektuálnejší, aristokratickejší pravzor Tizianových Bakchanálií

Tri obdobia života – pozad.-starec s lebkami, popr.-vľavo mladý pár, vpravo dve spiace deti s amorom

portrét Muža – aj tu existuje rada interpretácií

fresky na Fondaco dei Tedeschi a kresby sa nezachovali takmer žiadne, a ani nie sú zdokumentované

- pre jeho maliarsky štýl sú typické teplé, jemne odtieňované farby, ktoré zatláčajú líniu do pozadia, takže jednotlivé predmety nie sú ostro vyčlenené, človek sa zdá byť v harmónii s prírodou

TIZIAN

- jeho dielo je stelesnením talianskej renesancie a a svojim významom stojí v jednej rovine s Michelangelom, Raffaelom a Leonardom

- je cenený ako najskvelejší kolorista v dejinách maliarstva – impresionisti v ňom videli majstra, ktorý ovláda tajomstvo farby

- často necháva svoje obrazy rozpracované stáť mesiace ba i roky, aby sa neskôr k nim vrátil, preto je ťažké ich zoradiť chronologicky, aj jednotlivé obdobia jeho tvorby sa prekrývajú

- v jeho neúnavnej tvorbe sa striedajú všetky žánre – **podobizne, náboženské obrazy i pohanské alegórie**

- jeho dielo zahŕňa **sakrálnu a mytologickú tematickú okruhu i portrét**

- pochádzal z malej **dedinky v Dolomítoch**, odkiaľ ešte ako dieťa odchádza do Benátok

- neskôr sa dostáva **do dielne Belliniovcov** – čo sa odzrkadľuje na jeho ranom diele

- zoznamuje sa tu s grafikou Durera, ktorý sa okolo roku 1506 zdržuje v Benátkach

- po roku 1508 je zreteľný Durerov vplyv v jeho drevorezbách a niekoľkých plátnach

Čerešňová Madonna

- pre jeho rané obdobie je však rozhodujúce stretnutie s Giorgionom – ich tesná spolupráca niekedy sťažuje pripisovanie jednotlivých diel obom maliarom

- zo spoločných **fresiek na Fondaco dei Tedeschi** /Nemecký sklad/ sa zachovali bohužiaľ len fragmenty

- počas morovej epidémie, ktorá prepukla v Benátkach, pobýva Tizian v Padove. Je pozvaný do Ríma, ale odmieta a radšej sa vracia domov, kde sa cíti najlepšie. V tomto období umiera Giorgione na mor.

fresky zo života sv. Antona pre Scuola del Santo – ešte nedoriešená kompozícia veľkej skupiny postáv, akú nájdeme v jeho neskorších dielach, **tri fresky pôsobia ako epizódy z každodenného života**

Kristov krst – krajina tu nadobúda význam a pravdivosť

- **obrazy sa vyznačujú farebnosťou, ktorá je však stále viac ladená do jedného základného farebného tónu.**

- **ožíva plnosť tvarov, rozvíjajúcich sa vo voľnom pohybe**

- **farebnosť, harmonické rytmy, čistota a ľudskosť, okolitá krajina veľmi realistická**

Láska nebeská, láska pozemská – nahá a oblečená žena dva **protipóly zmyselnej a metafyzickej formy lásky** - spojenie reálnych a mytologických prvkov /podľa niektorých dvojportrét jeho milenky/
- dve ženské postavy zasadené v pozadí krajiny na spôsob antických dekoratívnych vlysov
- **paleta úmyselne redukovaná len na niekoľko tónov** – modelácia plných ženských tvarov

- v druhom období svojej tvorby sa sústreďuje na upevnenie a rozvoj svojich maliarskych schopností

Madonna rodiny Pesaro – námet *Sacra conversazione* /Diskusia svätcov vo voľnejšej kompozícii – aj Fra Angelico/ s portrétmi členov rodiny Pesarov

- rozvinul tu **princíp diagonály architektonickej kompozície** - **Madonna tu po prvý raz nie je v centre**, stala sa vzorom benátskych oltárnych obrazov na ďalšie desaťročia /Veronese, Tiepolo/
- predchádzajúca veselosť je tu potlačená vážnejšou náladou

Portrét Frederiga Gonzalu so psom – nová podoba, ktorú autor aplikuje na všetky ostatné portréty

- postava sa ostro črtá na temnom pozadí, takmer čelný pohľad, tvár ožíva zlatistým svetlom

Cyklus mytologických scén – na zákazku pre ferrarského vojvodu

- **je odkazom k humanistickým štúdiám antiky**

- **Venušina slávnosť a Bakchanálie a Bakchus a Ariadna** – veľké kompozície postáv so silnými dramatickými výrazmi

- od roku 1530 pracuje **pre cisára Karola V.** – kontakt s Habsburgovcami trval až do konca jeho života

- **udelenie množstva rádov a vznik nových kontaktov na kniežacom dvore**

- **stal sa najžiadanejším maliarom svojej doby** – udržiava si rozsiahlu dielňu, ktorá robí problémy pri určovaní jeho niektorých diel

- neskôr sa venuje **prevažne portrétu** – **Karol V. so psom alebo Francesco della Rovere alebo Karol V. na tróne**

- **Kardinál Ippolito de' Medici v uhorskom kroji**

- **skupinový portrét – Pápež Pavol III. so synovcami** – maľoval ho počas svojho prvého pobytu v Ríme, kedy mal už 58 rokov!, **prejavuje sa tu schopnosť zachytiť duševný stav zobrazovanej postavy /podlízavý synovec Ottavio/**

- portréty sa počas jeho dlhej tvorby stále viac a viac zdokonaľujú – **vzniká bohatá galéria ľudských typov, tvárí, charakterov, citových hnutí a nádherných krojov**

- **úsilie o prehĺbené štúdium a psychologické vystihnutie individua**

Venuša z Urbína – **mytológ. téma je zámenkou pre zobrazenie nahej ženy, vedomej si svojej krásy**

- neskôr dostávajú jeho mytologické a alegorické diela **stále väčšiu erotickú zmyselnosť – pikantnosť**

- **mnohé zobrazenia Venuše – Danae**

- vo svojom poslednom tvorivom období sa znova vracia k **náboženskej tematike**

Korunovanie trnám a Pieta – dosahuje tu najvyššiu intenzitu výrazov

- postavy sú ponorené do bledého svetla, farby sú opustené od predmetovosti – akoby žili svojim vlastným životom – sú čistými výrazovými hodnotami

vlastné podobizne – prostá, ale pôsobivá dôstojnosť

- dožil sa vysokého veku a jeho dielo je mnohovýstavné a premenlivé

- aj ku koncu svojej tvorby opúšťa kompozičnú schému renesancie, nepatrí svojou podstatou k manieristom

- **farba sa pre neho stáva prvotným živlom, ktorý sám o sebe vytvára ľudí i prírodu**

- **v jeho umení sa všetko obracia na maľbu** – kresba a modelácia sa stráca vo farbe a mení sa na farbu

- **Vasari sa vyjadril: „rovno farbou, bez akýchkoľvek kresieb a štúdií na papieri.“**

- v rôznych historkách sa tvrdí, že na sklonku života žiarlil na svojich súčasníkov – na Veroneseho a Tintoretta, čo bola do istej miery pre nich výhoda – tvorili bez ťaživého vplyvu veľkého učiteľa

VERONESE

- bol synom sochára z Verony, kde sa narodil v roku 1528. **prvým menom sa volal Paolo Cagliari**
- základom maľovania sa učil u svojho neskoršieho svokra – Antonia Badila
- v niekoľkých prvých prácach je cítiť snaha o napodobenie Tiziana
- v raných dielach spracováva vplyvy vrcholnej talianskej renesancie – **Madonna so svätcami a Donátorom Chronos a Fáma** – fresky vo vile Soranze v Treville /1551/ - ornamentálne plošnosť farieb

výzdoba stropu benátskeho kostola San Sebastiano – tu položil základy vlastného štýlu
Korunovanie Panny Márie a ďalšie tri obrazy, ktoré čerpajú námet z príbehu o Ester

- do verejného povedomia sa jednoznačne dostal troma kruhovými **obrazmi pre Bibliotecu Marcianu**
Čeť, Aritmetika a Geometria, Hudba – **tieto tondá mu vyniesli zlatú reťaz prokurátora San Marca**
a dobyli úspech v Benátkach, kde vládlo dielo starého Tiziana

- využíval skúsenosti manierizmu a podroboval ich svojmu poňatiu priestoru a postáv
- **používal čisté farebné škály**
- **iluzívna architektúra nemá u neho len funkciu rozdelenia priestoru** – tvorí aj farebné akcenty na pozadí zaliatom svetlom – takto pracuje aj s jeho typmi postáv, ktoré sa v jeho diele znova a znova vracajú
- rozmerné diela **Svatba v Káni a Hostina v dome Leviho**, sú variáciami na tému Poslednej večere
  - iluzívny svet znázornený ako veľkolepý pohľad na benátsky prepych – **scéna je preplnená množstvom postáv detí, pážat a psov – predzvest' baroka**
  - **sú interpretované tak voľne, že sa musel ísť ospravedlniť pre súd inkvizície za svoju nerozvážnosť** – Veronese priznal, že nahradil Máriu Magdalénu psíkom kvôli väčšej harmónii
  - šašovia, hudobníci, černosi, opilci a kurtizány podľa sudcu nemajú nič spoločné s evanjeliom
  - **nakoniec sa pripúšťa, že maliar môže používať metafory podobne ako básnik a blázon**
  - súd bol nakoniec zhovievavý – do troch mesiacov mal odstrániť priveľmi nevhodné postavy
- jeho jediným **problémom boli otázky svetla a tvarov a cieľom bolo poskytnúť čo najväčší zážitok zmyslom**
- **zriedkavé mytologické obrazy boli zrejme len zámienkou, aby mohol zobraziť oblé tvary Benátčaniek**
- spolu s Tizianom pomohol zvečniť dušu Benátok tak isto, ako farebnosť chrámu sv. Marca

TINTORETTO

- význam jeho diela spočíva predovšetkým v **syntéze umeleckých výrazových foriem jeho doby**:
  - **v jasnej Michelangelovej a Tizianovej farebnosti**
  - **v dramatickosti rano barokových princípov zobrazenia**
  - **v manieristickom skreslení a zoštíhlení tvarov – je možné ho označiť ako priekopníka baroka**
- bol to dynamický, temperamentný človek, čo sa silne odzrkadľuje v jeho väčšinou rozmerných dielach
- jeho rovesníci ho nikdy nepokladali za rovného Tizianovi a Veronesemu, všetko si musel vybojovať sám
- El Greco, ktorý bol pravdepodobne nejaký čas jeho žiakom, preniesol tento štýl do Španielska
- **jeho vplyv siaha až k impresionistom, či dokonca až k Cézannovi, ktorý v jeho tvorbe videl vlastné myšlienky**
- jeho umelecké meno – **Tintoretto = farbiarik** /bol krpatý/, je odvodené od profesie jeho otca – bol farbiar
- z dobových dokumentov sa toho veľa nedozvedáme o živote a vzdelaní tohoto maliara
- určitú dobu vraj pracoval v dielni Tiziana, ktorý ho však neskôr prepustil, lebo ževraj na neho žiarlil
- svoj život strávil takmer bezvýhradne v Benátkach a prispel k tomu, že sa stali v 16. stor. centrom umenia
- pre jeho rané dielo je charakterist. striedanie najrôznejších podnetov a hľadanie nového spôsobu stvárnenia
- má obrovský tematický záber:
  - **príbehy z biblie, legendy o svätých**

- mytologické, alegorické a historické výjavy
  - množstvo portrétov
- anatómiu študoval na Michelangelových kópiách sôch, ale robil si aj malé figúrky z vosku alebo hlíny, ktoré potom zahŕňoval do drapérie a sledoval, ako sa správa pod jednotlivými údmi
- niekedy ich dával do malých maketiek domov alebo papierových kúľ a do okien kladol sviečky – takto pozoroval hru svetiel a tieňov
  - inokedy vešal modely na strop a pozoroval ako vyzerajú zo spodu – perspektívne skratky
- jeho pokusy robia z neho predchodcu našich súvekých maliarov, usilujúcich sa stále o nové efekty
- jeho predstavy často prenášal spontánne priamo na obraz bez prípravných štúdií, kresieb
- neskôr chce „už len“ pokrývať obrovské steny svojimi víziami, ktorými prekypuje jeho obraznosť
- často si za prácu nepýtal viac, ako ho stál materiál
- ak kreslil, tak kreslil veľmi húževnato a neúnavne kopíroval Tizianove obrazy, aby sa naučilarábať s farbou
- rané obdobie – **Dámsky koncert** – vyvážená kompozícia postáv nesie jasné prvky vplyvu Tizianových bakchanálnych scén
- Zázrak sv. Marka** – veľká figurálna komp., kde spochybňuje harmonické princípy vrcholnej renesancie
- Zuzana v kúpeli** – úplne nahá Benátčanka sa spokojne pozerá do zrkadla, jej postoj je nenútený
- toaletné potreby sú zaliaté tým istým sugestívnym svetlom, ktorým je preniknuté aj telo Zuzany
- Mars a Venuša prekvapení vulkánom** - sa už prejavujú črty, príznačné pre jeho dielo:
- diagonálne pôsobenie hĺbky priestoru; dramatické, až divadelné osvetlenie postáv
- neskôr sa ešte ilúzia hĺbky priestoru zväčšuje, farby sú tlmenejšie a tmavšie
- cyklus obrazov k Legende sv. Marca**
- **Ukladanie zostatkov sv. Marca do hrobu** – znázornené ohrozenie sveta v otvorenej, pochmúrnej atmosfére búrky a strašidelného osvetlenia
  - moment spasenia zdôraznený svetlom, vychádzajúcim z tela svätého
- životné dielo – **cyklus 65 obrazov pre benátsku Scuola Grande di San Rocco**
- ide o jeden z najväčších cyklov malieb v dejinách maliarstva – **obrazy sa nachádzajú v dvoch veľkých miestnostiach na dvoch poschodiach. tému čerpal zo Starého a Nového zákona**
  - na vyhlásený konkurz prišiel už s hotovým, na rýchlo urobeným dielom, tak ho teda vybrali
- Vraždenie neviniatok** – expresivita farieb a svetelné efekty
- Kľaňanie pastierov, Bitky Turkov s Kresťanmi**
- ten, kto chce dobre poznať jeho tvorbu, tvorbu učiteľa, ktorý viedol mladého El Greca, musí vidieť práve toto jeho fantastické dielo
- v tejto dobe vzniká **cyklus historických výjavov pre rodinu Gonzagovcov** počas pobytu v Mantove
- monumentálny obraz – Posledný súd zvaný tiež Raj pre Dóžovský palác /15 x 10 m/**
- pokladá sa za najväčší na svete
  - stovky postáv, vymykajúce sa tradícii – v tej dobe bolo považované za výstrednosť toto dielo
- **pre San Giorgio Maggiore robí rozmernú Poslednú večeru** – hlboká persp. obrazu zceluje rozmiest. postáv
- svetlo sa šíri z Krista a z tvárí apoštolov